

Vera V. STEPANOVA,

Lecturer of the Department of Romano-Germanic Philology of the Francisk Scorina Gomel State University; 102, Sovetskaya str., Gomel, 246019, Republic of Belarus; tel.: +375 232 503828; vera.stalde@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-4719-7782

IDEOGRAPHIC CLASSIFICATION OF RUSSIAN AND GERMAN TERMS OF GLASS PRODUCTION

Summary. The *purpose* of the study is to make an ideographic classification of Russian and German terms of glass production. The *object* of the study is the terms of glass production functioning in the industry professional discourse of native speakers of Russian and German. The *subject* of the study is the semantic diversity of production terms, which is the basis for identifying thematic groups of terms and compiling an ideographic classification. In the course of the study, the continuous sampling *method*, the descriptive *method*, the *analysis* of contextual uses and definitions of terms were used. The *result* of the work is an ideographic classification of Russian and German terms of glass production, which includes twelve thematic groups. **Conclusions.** The selected thematic groups of production terms are the same for the Russian and German languages and include terms denoting: glass products, their defects, flaws and characteristics; raw materials and consumables, technological processes, methods and types of glass processing; energy carriers and waste products; equipment and works related to its installation, operation and repair; production space; industry professions and branch of activity. The *practical value* of the research lies in the fact that its results can be used in teaching comparative disciplines, as well as become the basis for compiling a bilingual terminological dictionary.

Key words: term, term of glass production, terminology, terminology of glass production, ideographic classification, thematic group.

Статтю отримано 19.10.2021 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2021.36.249730

УДК 811.162.1'373.7

СТЕФАНИШИН Юлія Миронівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка; вул. Університетська, 1, Львів, 79000, Україна; e-mail: yuliia.stefanyshyn@lnu.edu.ua; тел.: +38 050 1730407; ORCID: 0000-0001-6114-6247

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ПЕРИФРАЗИ І РОЗГОРНУТІ МЕТАФОРИ В ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ ПОЛЬСЬКОЇ ПРОЗИ

Анотація. *Мета* статті — дослідити особливості структури, семантики та функціонування фразеологічних перифраз та розгорнутих метафор у текстах сучасної польської художньої прози. *Об'єктом* дослідження є фразеологічні перифрази та розгорнуті метафори як типи фразеологічних трансформацій, *предметом* — їхні структурно-семантичні та функціонально-прагматичні особливості. *Результат* дослідження — ґрунтовний аналіз текстової реалізації 53 фразеологічних перифраз та 44 розгорнутих метафор, виявлених у польській художній прозі, з'ясування механізмів їхнього виникнення, класифікація, окреслення семантичних змін порівняно з нормативними відповідниками, визначення функцій у тексті. Зроблено *висновок*, що під час перифразування стійких словосполучень та розгортання фразеологічних образів значення вихідних ФО зазнають впливу різного ступеня. У випадку фразеологічної перифрази вказівка на фразеологізм відбувається за допомогою його структурних елементів, уведених до контексту дистанційно, перефразовано чи описово. Для деяких фразеологічних перифраз характерне зміщення смислових акцентів ФО, що супроводжується переходом логічного наголосу з однієї семи денотативного значення стійкого словосполучення на іншу. Ті перифрази, у яких зміщення смислових акцентів не відбувається, зберігають традиційну для ФО черговість та ієрархію елементів образної картини. Своєю чергою, використання фразеологічних метафор зумовлене намаганням якнайточніше передати ті елементи смислу мовних знаків, які неможливо висловити з допомогою лексичних засобів. Вони сприяють метафоризації контексту, „експлуатуючи” затертий фразеологічний образ з метою висловити якусь думку таким чином, який найкраще відповідає творчому задумові. Перетворення, що полягають у реалізації елемента фразеологічного образу за межами ФО, зазвичай ніяк не модифікують традиційне значення фразеологізму. Натомість у випадку континуації образної ситуації ФО і корекції фразеологічного образу (або його окремих елементів) відчутний вплив на смислову структуру фразеологізму. *Цінністю* результатів дослідження є створення класифікації фразеологічних перифраз і розгорнутих метафор, що сприятиме подальшому дослідженню цих явищ у мовознавчій літературі.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологічна норма, фразеологічна трансформація, розгорнута метафора, фразеологічна перифраза, фразеологічне значення, контекст.

Формулювання проблеми. Динамічність мови зумовлена функціонуванням і взаємодією в ній традиційних, нормативних і нетрадиційних, інноваційних елементів. Фразеологічні одиниці (далі — ФО), з огляду на образність і семантичну бінарність, чи не найбільш промовисто засвідчують умов-

ність загальноприйнятих мовних норм, часто реалізуючись у мовленні зі зміненою формою і/або значенням. З усіх типів фразеологічних перетворень саме перифрази і розгорнуті метафори, для яких характерний значний ступінь переформатування структури і / або смислів фразеологізму, — найменш вивчені, а тому залишаються актуальними для дослідження.

Зв'язок із попередніми дослідженнями. Перифразами у праці називаємо фразеологічні перетворення, які зазвичай у літературі предмету іменують фразеологічними алюзіями або фразеологічними натяками (А. Пайдзінська [5, с. 174–186], Г. Дзямська-Ленарт [1, с. 90–98], І. А. Єременко [19, с. 79–82], Т. В. Цимбалюк [22, с. 160–164], А. П. Супрун [20, с. 13], Н. С. Хороз [21, с. 6–7], В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк [14, с. 135–138], С. І. Вяльцева [16, с. 262], Я. Ставніцька [11, с. 207]). Під алюзією (натяком) розуміють вказівку на відому носіям мови ФО через використання в певному контексті лексичних засобів або синтаксичної схеми, які про неї нагадують. Це найбільш суперечливий тип перетворення ФО, чіткі межі якого не встановлені. Ми не використовуємо терміни «фразеологічний натяк» і «фразеологічна алюзія» оскільки вважаємо, що вони окреслюють радше наслідок застосування перетворювального механізму щодо ФО, а не сам механізм.

Розгорнута метафора — це таке контекстне перетворення ФО, при якому відбувається розбудова фразеологічного образу стійкого словосполучення шляхом уведення в максимальний контекст його окремих компонентів або тематично близьких слів у переносному, детермінованому семантикою ФО, сенсі. Терміни, які трапились нам у нечисленних мовознавчих працях, присвячених дослідженню цього типу контекстного перетворення ФО, це: «розгорнута метафора» [14, с. 128–129; 21, с. 12–13; 17, с. 223; 18, с. 208], «розвиток теми ФО» [15], «коментування ФО» (пол. *Komentowanie frazeologizmu*) [1, с. 127–132].

Формулювання завдань. Мета статті — дослідити структурно-семантичні та функціонально-прагматичні особливості фразеологічних перифраз та розгорнутих метафор у текстах сучасної польської художньої прози. Джерельною базою є тексти 36 прозових творів 10 сучасних польських письменників: Й. Фабіцької, І. Сиви, Д. Ношинської, Д. Стец, Д. Масловської, І. Карповича, С. Схути, Т. Пйонтека, Д. Одії, М. Нагача, сукупно — 7571 сторінка тексту. Серед авторів є як визнані, так і менш відомі прозаїки (письменники та письменниці), однак усі ці тексти, що виходили друком протягом першого десятиліття ХХІ сторіччя (2000–2010 рр.), кількісно і якісно репрезентативні щодо фразеологічного та фразеоперетворення. Факт відхилення ФО від норми встановлюємо за допомогою сучасних польських лексикографічних джерел (перелік словників подано у списку літератури).

Виклад основного матеріалу. Перифразою називаємо таке перетворення ФО, при якому її компоненти (у повному або частковому складі) чи семантично споріднені замітники введені в контекст специфічно: дистанційно, перефразовано, описово без зміщення смислових акцентів (коли черговість та ієрархія елементів образної картини ФО — традиційні) або зі зміщенням (коли логічний наголос переходить із однієї семи денотативного значення на іншу).

Одним із типів фразеологічних перифраз у польській прозі є прийом описування фразеологізму, коли синтаксична структура ФО в тексті не збережена, компонентний склад представлений частково, елементи фразеологічного образу не названо, а описано. Такий прийом супроводжується розгортанням образної картини, іноді — частковою буквалізацією прямого значення словосполучення-прототипу, зміною конотативних та експресивно-оцінних відтінків ФО. Суттєвих сигніфікативно-денотативних змін семантична структура фразеологізму не зазнає, напр.: *Uwagi jedynaczki ubodły Wieska tak dotkliwie, że też postanowił upiększyć swoje skromne drzewko [rodowe]. Udat się nawet na targ staroci w poszukiwaniu odpowiednich błyskotek. Znalazł kilka powojennych lampek, dzięki którym wstępki prezentowały by się bardziej intrygująco. Niema to jak odpowiednie oświetlenie, pomyślał Wiesiek i już miał zacząć się targować, kiedy poczuł jak mu płoną uszy. Jeszcze chwila i ogień zajmie resztki baków. Potem ogarnie policzki i dopiero wstyd* [6, с. 163–164], пор. *spalić się ze wstydu* «відчути великий сором» [28, с. 429]. В уривку натрапляємо на один із компонентів частково пересемантизованого фразеологізму — іменний компонент *wstyd* «сором». Дієслівного компонента *spalić się* «згоріти» немає, натомість фразеологічний образ, закладений у ньому, детально описаний у контексті з використанням слів, пов'язаних із цим компонентом одним семантичним полем: *ogień* «вогонь», *płoną* «палають». Нормативну ФО у тексті легко впізнати, її традиційне значення не зазнало змін, конотативні експресивні семи — посилились, частково актуалізовано пряме значення словосполучення-прототипа.

Відомий фразеологізм *coś mroźącego krew w żyłach* «щось дуже страшне, таке, що викликає жах» [28, с. 170] можна впізнати у фразеологічній перифразі, вжиті й у контексті: *Napięłam wszystkie mięśnie. Nowiny, które tato Bolka uważa za dobre, potrafią zmienić krew w kawałki czerwonego lodu* [10, с. 166]. В незміненому вигляді вжито іменний компонент фразеологізму *krew* «кров». Обставинний сегмент фразеологічної конструкції *w żyłach* «у венах» опущено, однак це не заважає відтворенню ФО, оскільки він не є носієм архисеми в її семантичній структурі. Третій компонент фразеологізму, виражений формою дієслова *mrozić* «заморожувати», — теж відсутній, але фразеологічний образ, носієм якого він є, переданий описово за допомогою конструкції *zmienić w kawałki czerwonego lodu* «замінити на куски червоного льоду». ФО — читабельна, її основний сенс збережено, експресивність висловлювання — посилено.

Структурна інверсія — це один тип фразеологічної перифрази, що полягає в довільній черговості введення компонентів (зазвичай усіх) ФО в контекст при збереженні традиційної ієрархії смислових акцентів у семантичній структурі фразеологізму. Структурна інверсія зазвичай супроводжується прийомом подвійної актуалізації, напр.: *Do trzy dziesiątki będziecie mieć czwórkę posiech, odrapaną pokój i własną szafkę w kuchni. Jurny (już nieprzystojny) będzie liczyć długi i stracone okazje, a ty siaki i resztki włosów, których nie wydarłaś sobie z rozpaczy...* [9, с. 24], пор. *rwać, wyrzuwać, drzeć (sobie) włosy z głowy (z rozpaczy)* «бути у великому розпачі» [28, с. 544]. Формально на першому плані в контексті — структура *resztki włosów* «рештки волосся», в котрій не одразу впізнаємо потенційний елемент фразеологізму, оскільки: а) сприймаємо його буквально, у прямому значенні, завдяки специфічно організованому прекоконтексту, б) у традиційній структурі ФО він стоїть у позиції після дієслова, а в контексті — висунений на перший план, в) замість нормативного компонента ФО *włosy* вжито модифікований, детермінований контекстом, варіант. Лише дочитавши речення до кінця і натрапивши на інші компоненти ФО (*wydarłaś, z rozpaczy*), помічаємо перефразований фразеологізм. Отже, потреба актуалізувати два плани ФО — метафоричний і буквальный — спровокували інверсію структури стійкого словосполучення і появу фразеологічної перифрази.

На структурну інверсію ФО *bić, tłuc, walić głową w mur* «боротися з труднощами, які неможливо подолати» [28, с. 104] натрапляємо в контексті: *Co robisz, kiedy nie możesz przeskoczyć muru? Próbujesz go rozbić głową, wysyłając rozpaczliwe odwołania. Szkoda głowy i forsy na znaczki. Lepiej poszukać furtki. Wytrwali znaleźli conajmniej dwie* [10, с. 27]. На першому плані в уривку нетрадиційно вжито компонент *mur* «мур, стіна» (денотативне значення — «труднощі, перешкоди, які неможливо подолати») як елемент метафори *przeskoczyć mur* «перестрибнути мур» («оминути труднощі, подолати їх із найменшим опором»), детермінованої його фразеологічним значенням. Далі по тексту — інші компоненти ФО. Не зважаючи на формальну розкиданість структурних елементів фразеологізму, в уяві вимальовується ситуація-прототип «биття головою об стіну», а сама ФО сприймається у традиційному значенні.

Якщо у фразеологічних перифразах висунення на перший план одного з компонентів ФО було лише формальним і семантична структура фразеологізму не зазнавала ніяких змін, то у випадку **структурно-семантичної інверсії ФО** один із її компонентів виходить на перший план і формально, і семантично — його денотативне значення у семантичній структурі фразеологізму виділяється логічним наголосом, в той час як цілісне значення ФО відсувається на задній план, напр.: *Ale gdybyś nic nie odpowiedziała mamie, sytuacja też była by bez wyjścia. Czy nie wszystko jedno, w którym punkcie muru zaszniemy walić w niego głową* [13, с. 57], пор. *walić głową w mur* «боротися з труднощами, які неможливо подолати» [28, с. 104]. Як і у випадку інноваційного застосування цієї ФО в попередньому пункті, першим з усіх компонентів у тексті нетрадиційно вжито компонент *mur* «мур, стіна». Однак у цьому випадку він має не тільки формальну, а й смислову першість, бо «перетягує» увагу читача з цілісного значення фразеологізму на детерміноване ним, своє власне денотативне значення «труднощі, перешкоди, які неможливо подолати», доповнюючи його оказіонально семою «велика кількість способів, засобів подолання перешкоди» (спосіб у контексті вербально виражений словом *punkt (muru)*).

На явище структурно-семантичної інверсії ФО натрапляємо також у контексті: *Podsunęłam ci lepszy pomysł. Gdybyśmy tak wybrali się nad nasze jezioro? Powspominać. Póki jesień jest złota jak miłość. Jako romantyk, Jurek przystał na to z zachwytem. Pierwsza nitka mojego śledztwa zaczęła powolutku prowadzić do kłębka* [12, с. 93]. Цілісне значення фразеологізму *dojść, trafić po nitce do kłębka* «з'ясувати щось шляхом терпеливого, скрупульозного вивчення деталей» [28, с. 254] відходить на другий план. На першому плані — фразеологічно переосмислене значення компонента *nitka* «нитка» — «спосіб, засіб з'ясування якогось питання». Атрибутивний поширювач *pierwsza* «перша» вносить у семантичну структуру фразеологізму оказіональну сему «численність способів, засобів з'ясування істини».

Розгорнута метафора — найменш досліджений тип фразеологічних перетворень, при якому відбувається розбудова фразеологічного образу стійкого словосполучення шляхом уведення в максимальний контекст його окремих компонентів або тематично близьких слів не в прямому (як у випадку подвійної актуалізації) значенні, а в переносному, детермінованому семантикою ФО, сенсі. Такий інноваційний прийом додатково метафоризує контекст, актуалізує, відроджує затертий фразеологічний образ, уточнює, коригує або доповнює його. Залежно від характеру змін образної основи фразеологізму при її розгортанні, серед виявлених у прозі розгорнутих метафор виділяємо такі, що полягають у: 1) континуації образної ситуації ФО, 2) уточненні елемента фразеологічного образу за межами ФО, 3) корекції фразеологічного образу чи його елементів.

В основі **континуації образної ситуації** лежить оказіональне розширення меж образної основи фразеологізму через додавання до традиційної ситуації-прототипа ФО індивідуально-авторської версії її продовження, детермінованої змістом твору. Компоненти фразеологізму за його межами не повторюються. Ось, напр., як один із головних героїв говорить про зміни у своєму житті, пов'язані зі закінченням школи, несподіваним вступом до вищого навчального закладу і переїздом з маленького містечка до великого міста: *Tak czy siak, przyszło mi wyrwać moje dotychczasowe życie z korzenia-*

mi i ostrożnie przesadzić w nowe miejsce. Mam tylko nadzieję, że w czasie przeszczerupień mi nie obumrze i nie padnę złamany próchnicą [2, с. 57]. ФО *wyrywać coś z korzeniami* «усунути щось остаточно, знищити повністю, дощенту» [28, с. 164] вживається без змін у структурі і семантиці. У постконтексті фразеологізму натрапляємо на слова, об'єднані спільною темою з компонентами ФО, причому їх вжито не у прямому номінативному значенні, а в значенні, мотивованому фразеологічною семантикою. Фразеологічний образ, в основі якого — дія, що полягає у вириванні чогось із корінням (денотативне значення — радикальні зміни, пов'язані зі закінченням школи і вступом до вищого навчального закладу), не обмежується традиційною інтерпретацією, а доповнюється додатковою причинно-наслідковою дією «пересадження в нове місце» (денотативне значення — переїзд до іншого міста) і її коментарем про надію на успішне прищеплення, уникнення хвороб і відмирання кореня (денотативне значення — успішна становлення і реалізація у новому місті та в новому статусі). Розгортання образу стійкого словосполучення допомагає донести необхідну інформацію небанальним, художнім способом, з точністю передати настрої головного героя, його схвильованість і ставлення до вагомих змін у житті.

Одним із підвидів континуації образної ситуації є розгорнута метафора, яку схематично можна представити так: «традиційний образ ФО, в основі якого — певна дія, + метафорична констатація наслідку цієї дії», напр.: — *Spaliłaś właśnie za sobą wszystkie mosty, i stoisz nad brzegiem niewiadomo czego. I to dla ciebie nie czas?* [3, с. 301], пор. *spalić za sobą mosty* «унеможливити повернення, покінчити з чимось остаточно і безповоротно» [28, с. 230]; — *Nie, miałem ostre starcie z moją kobyłą. Docierała mi do żywego. I piecze jak fiks. Nawet niewiadomo, czym takie rany dezynfekować. — Alkoholem — podsunęła Julka. — Przy okazji złagodzi ból* [9, с. 66], пор. *dotykać, dopiekać, urażać kogoś do żywego* «сильно ображати когось, кривдити, завдавати болю» [27, с. 970]. У постконтекстах ФО *spalić za sobą mosty* і *docierać¹ do żywego* вжито слова, об'єднані спільною темою з їхніми компонентами чи словосполученням-прототипом загалом: *brzeg* «берег» (корелює з компонентом ФО *most* «міст» із денотативним значенням «єдина можливість повернення назад, відновлення чогось»), *rany* «рани», *pieczę* «пече», *dezynfekować* «дезінфікувати» (корелюють зі словосполученням «проникати до живого»). Їх слід сприймати метафорично, «выводячи» значення із фразеологічних сенсів, позначених компонентами ФО. Так, образна основа ФО *spalić za sobą mosty* розгортається до «спалити за собою мости і стояти над невідомим берегом» і набуває сенсу «покінчити з чимось остаточно і перебувати в невизначеному стані», натомість у випадку ФО *docierać do żywego* фразеологічний образ продовжено до «проникати до живого, завдаючи болючих ран, які невідомо, чим дезінфікувати», що означає «сильно ображати когось, завдаючи морального болю, з яким важко впоратися».

Ще одним типом континуації образної ситуації є розгорнута метафора, побудована за схемою: «традиційний образ ФО, в основі якого — певна дія (ситуація), + інша метафорично переосмислена дія на позначення потенційної реакції на ту, що закладена в образі», напр.: — *A ty, Jagoda? — zwrócił się do mnie Bolek. — Co zwykle robisz w dzień dziecka? — Ja? — Uśmiechnęłam się zakłopotana. — No cóż... chyba wiecie, że nawet najlepsi szewcy zwykle chadzają bez butów? — Może pora sprawić sobie jakieś wygodne sandały?* [8, с. 97], пор. *szewc bez butów chodzi* «хтось робить щось для інших, але забуває зробити це для себе» [27, с.771]; — *Przecież wiesz, że w miłości trzeba czasem schować dumę do kieszeni. — Trzeba, ale w pewnym momencie trzeba ją wyjąć, odprasować i założyć* [8, с. 164], пор. *schować coś do kieszeni* «утриматися від чогось» [28, с. 406]. У першому контексті підставою розвитку метафоричного образу ФО *szewc bez butów chodzi* є пряме значення компонента *but* «черевик» із фразеологічним значенням «щось, якась річ, яку певна особа робить для інших, але не робить для себе» і денотативним значенням «організація свята» (героїня твору допомагає організувати свята до Дня дитини, а сама в цей день ніяк не розважається). У постконтексті ФО з'являється слово *sandały* «сандали», що належить із компонентом *but* до одного семантичного поля («взуття»), а його значення детерміноване значенням ФО. Метафора-продовження *sprawić wygodne sandały* («купити зручні сандалі») набуває у свідомості читача значення «організувати свята і для себе», а використання поряд із компонентом *sandały* атрибутивного поширювача *wygodne* «зручні» надає його денотативному значенню «свято» додаткової семи «чудове, веселе».

У другому контексті зауваження подруги головної героїні про необхідність стриманого прояву гордості в коханні метафорично передано за допомогою стійкого словосполучення *schować coś do kieszeni*, в образній основі якого лежить дія «ховання (чогось) у кишеню». Шляхом семантичного стикування дієслівного компонента *schować* «сховати» (який акумулює в собі архисему фразеологічного значення «утриматися») з одиницями пост контексту *wyjąć* «вийняти», *odprasować* «попрасувати», *założyć* «одягнути» цей образ розгорнено, причому його нові елементи мають (порівняно з традиційним) поллярний сенс — «проявити щось, вдатися до чогось» (у цьому випадку — проявити гордість).

Механізм реалізації елемента фразеологічного образу за межами ФО полягає у вживанні компонента поза фразеологізмом у тому значенні, яке він має у складі переосмисленого стійкого словосполучення. Жодних серйозних смислових зрушень денотат, позначений ужитим за межами ФО компонентом, не зазнає, напр.: — *Podobno Fałda zawsze tak szepcze — odezwał się chłopak przed*

¹ У контексті замінено дієслівний компонент ФО синонімічним субститутом, що не вплинуло на його значення.

nami. — *To jej sposób odsiewania ziarna od plew. Przyczym z góry zakładam, że ziarna siedzą tylko w pierwszym rzędzie* [7, с. 12], пор. *oddzielić ziarno od plew* «відділити добре від поганого, добрих від поганих, відкинути погане» [28, с. 608] (у контексті замінено дієслівний компонент ФО синонімічним субститутом, що не вплинуло на її значення). На одному із занять в університеті одногрупник головної героїні ділиться з нею своїми думками про викладачку, зокрема, зауваженням про те, що її манера тихо говорити (майже шепотіти) під час пари — це своєрідний спосіб відбору найкращих студентів, які — згідно з логікою викладачки — мають пересісти на перші парти, аби краще чути лекцію. У постконтексті фразеологізму *odsiać ziarna od plew* ужито один із його іменних компонентів — *ziarna* «зерно», сигніфікативне фразеологічне значення якого — «щось хороше, хтось хороший», а денотативне — «хороші, достойні студенти». Отже, смислова структура окремо вжитого компонента детермінована значенням ФО і не має жодних нових напашувань, не обтяжена додатковими характеристиками позначуваного компонентом денотата.

Розгортання фразеологічного образу за таким же сценарієм, що й у попередньому прикладі, спостерігаємо в контексті: — *Powinienem cię przeprosić? — spytał niepewnie. — Nie, no coś ty — westchnęłam. — To ja powinnam cię. Wpuściłam cię w niezłe maliny! — W bardzo niezłe — spojrział nam nieroziskrzonym wzrokiem. — I mam nadzieję jeszcze tych malin pokosztować...* [3, с. 365], пор. *wpuścić kogoś w maliny* «свідомо ввести когось в оману, скерувати у завідомо неправильному напрямку, наражаючи на неприємності» [28, с. 551]. В контекстному оточенні стійкого словосполучення *wpuścić kogoś w maliny* (модифікованого шляхом додавання атрибутивного поширювача-буквалізатора *niezłe* до іменного компонента) автор повторно вживає компонент *maliny* («малина») у метафоричному, фразеологічно-детермінованому значенні «неприємності», однак із зовсім іншим конотативним наповненням. Конотації, зокрема оцінні, цього компонента в контексті зазнали меліоризації: несприятливі ситуації, у які героїня твору втягує свого друга, є для останнього бажаними і приємними (про що свідчать слова про надію скуштувати малини), оскільки дівчина йому не байдужа, він закоханий у неї і хоче постійно бути поряд, незважаючи на обставини.

Корекція фразеологічного образу полягає в контекстному апелюванні до елементів фразеологічного образу з метою його корекції чи уточнення і, супровідно, — впливу на значення ФО, надання денотатам додаткових характеристик. У максимальному контекстному оточенні стійкого словосполучення натрапляємо на його окремі компоненти, рідше — їхні синоніми, спільнокореневі слова, займенники, що вказують на компонент. Приклад такої розгорнутої метафори зафіксовано в контексті: *Andrzej czuł, że powinien zapytać o szczegóły, ale zupełnie nie wiedział jak. Nigdy nie umiał wchodzić z buciorami w cudze życie. Nawet gdy by wpłynął przez okno niczym łabędź Czajkowskiego w lekkich jak mgła baletkach, i tak było by to wkraczanie na cudzy teren. A tego Andrzej strasznie nie lubił* [6, с. 118], *wejść, wladować się z butami kotuś w życie* «неделікатно, безцеремонно втрутитися в чийсь приватні справи, не зважати на чийсь почуття» [28, с. 25]. Спочатку ФО *wchodzić z buciorami w cudze życie* реалізовано у формі і значенні, що майже збігаються з традиційною (в контексті дещо підвищено експресивність ФО через заміну іменного компонента *buty* «черевики» субститутом-інтенсифікатором *bucioru* «грубі, важкі черевики»). Однак згодом відбувається контекстне повернення до елементів фразеологічного образу з використанням конструкцій *wpłynąć przez okno* «вплисти через вікно» і *lekkie jak mgła baletki* «легкі, як туман, балетки», які на рівні прямого значення взаємодіють із компонентами ФО *wchodzić* «заходити», *bucioru* «грубі, важкі черевики», і в силу своєї семантичної відмінності від них коригують фразеологічний образ і метафоричний смисл фразеологізму, «пропонуючи» замість традиційної семи «неделікатність, безцеремонність» полярну оказіональну сему «делікатність, уважність».

Контекстне апелювання до комплексного метафоричного образу ФО рідко трапляється серед виявлених контекстних інновацій. Значно частішими є випадки, коли контекст повертає читача лише до одного з елементів фразеологічного образу, уточнюючи, доповнюючи, коригуючи його, напр.: *Teodor poznał tajemnicę znacznie wcześniej, przytapijąc ojca na rozmowie z panem Karolem, „twórcą złudzeń”. Ojciec zaraz mu jednak wyjaśnił, że to taki żart. Dorosli też czasem robią sobie jaja, tylko są to jaja bardziej dopracowane. Można powiedzieć dojrzałe, ale równie zabawne, jak te odstawiane zamłodu* [6, с. 284–285], пор. *robić sobie (z kogoś, czegoś) jaja* «поводитися несерйозно; жартувати, глузувати з когось, чогось» [28, с. 135]. Розгортання фразеологічного образу в цьому випадку дещо нагадує прийом поповнення компонентного складу ФО поширювачем-конкретизатором, однак відрізняється від нього тим, що фразеологізм *robić sobie (z kogoś, czegoś) jaja* спочатку вживається у незмінній формі і значенні і лише в постконтексті, після повторного уживання компонента *jaja*, позначений ним денотат «жарти, кпини» отримує додаткову характеристику *dopracowane* «майстерні», *dojrzałe* «зрілі», *zabawne* «кумедні». Семантична кореляція деяких із цих характеристик із прямим значенням компонента *jaja* частково деметафоризує цей компонент і стійке словосполучення загалом.

Контекстна вказівка на те, який конкретно денотат закріплено за компонентом фразеологізму, лягла в основу інноваційного прийому розгорнутої метафори в контексті: *Sprawdziłam skrzynkę pocztową. Leżało w niej zaproszenie na ślub Romana. Miłości mojego życia. Byłej. [...] Jeszcze niedawno byłam nieuleczalną optymistką, teraz jestem realistką. Mam nadzieję, że w dalszej perspektywie choć trochę uleczalną. Natomiast w bliższej zesłałam na psy szybciej, niż się spodziewałam.*

Na pojedynczego psa co prawda, ale i to mnie nie bawiło [12, с. 8], пор. *zejść na psy* «занапастити себе» [28, с. 315]. Компонентові *pies* «собака», який у традиційній семантичній структурі фразеологізму позначає узагальнену негативно конотовану сему «занепад, деградація, регрес», постконтекстно приписується персоніфікований денотат «Роман (колишній хлопець героїні, який обманув і покинув її)», що доповнює вищезгаданий сегмент «занепад, деградація, регрес» значеннєвої структури ФО уточнювальною денотативною семою «причина деградації». Іноді замість компонента ФО в лексичному оточенні стійкого словосполучення з'являється займенник, що вказує на нього, напр.: — *Może każdy potrzebuje złudzeń. My również... — Tylko wydaje nam się, że patrzymy dalej, niż inni — rzucił Pan T., przekonany, że kto jak kto, ale akurat on ma naprawdę sokoli wzrok. — A jeśli nawet dotrze do nas, że nosimy klapki na oczach, to zaraz przekonujemy samych siebie, że nasze są znacznie mniejsze... — A już napewno mają bardziej modny krój — dodał, Inka poczuła wtedy, że lubi te sportkania przy piwie* [6, с. 205], пор. *(mieć) klapki na oczach* «мати обмежений погляд на світ, не помічати речей, які є очевидні для інших» [28, с. 153]. Розгортання метафоричного образу відбулося на базі прямого значення іменного компонента *klapki* «накладки», який у лексичному оточенні ФО не повторюється, але його імпліцитна присутність у контексті виражена займенником *nasze* «наші». Фразеологічне значення цього компонента «щось, що заважає об'єктивно дивитися на світ, помічати очевидне» в межах розгорнутої метафори не є абсолютним, сталим, а набуває ознак змінності під впливом атрибутивного елемента посеконтексту *mniejsze* «менші», який впливає на денотативне значення ФО, модифікуючи його до «мати дещо завужений погляд на світ, частково не помічати того, що є очевидним для інших» і посилюючи експресивну тональність висловлювання. Схожий випадок розгорнутої метафори з наданням денотатові, що закріпленій за компонентом ФО, додаткової експресивної характеристики, помічаємо в уривку: — *Ale wiesz co? Tu jeszcze coś musi być. Jakis pies pogrzebany, a może niejeden nawet. — [...] Ale co do psów, to masz rację. Jest tego całe cmentarzysko* [4, с. 40], пор. *tu jest pies pogrzebany* «тут є суть справи, в цьому джерело проблем» [28, с. 315]. У постконтексті стійкого словосполучення вжито його компонент *pies* «собака», який (разом із означенням *pogrzebany* «похований, закопаний») є носієм фразеологічного значення «прихована, нез'ясована суть якоїсь справи; загадка, без розв'язання якої встановлення істини у якійсь справі є неможливим». Оказіональний поширювач *niejeden* «не один» і тематично споріднене із компонентом *pogrzebany* слово *cmentarzysko* «величезний цвинтар» модифікують денотативний і конотативний план цього значення, експресивізуючи його наповнюючи суттю «велика кількість прихованих, нез'ясованих загадок, які треба розкрити для встановлення якоїсь істини».

Висновок. Таким чином, під час перифразування стійких словосполучень та розгортання фразеологічних образів значення вихідних ФО зазнають впливу різного ступеня. У випадку фразеологічної перифрази вказівка на фразеологізм відбувається за допомогою його структурних елементів, уведених до контексту дистанційно, перефразовано чи описово. Для деяких фразеологічних перифраз характерне зміщення смислових акцентів ФО, що супроводжується переходом логічного наголосу з однієї семи денотативного значення стійкого словосполучення на іншу. Ті перифрази, у яких зміщення смислових акцентів не відбувається, зберігають традиційну для ФО черговість та ієрархію елементів образної картини. Використання фразеологічних метафор зумовлене намаганням якнайточніше передати ті елементи смислу мовних знаків, які неможливо висловити з допомогою лексичних засобів. Вони сприяють метафоризації контексту, «експлуатуючи» затертий фразеологічний образ з метою висловити якусь думку таким чином, який найкраще відповідатиме творчому задумові. Перетворення, що полягають у реалізації елемента фразеологічного образу за межами ФО, зазвичай ніяк не модифікують традиційне значення фразеологізму. Натомість у випадку континуації образної ситуації ФО і корекції фразеологічного образу (або його окремих елементів) відчутний вплив на смислову структуру фразеологізму.

Перспективним, на нашу думку, є продовження дослідження явищ фразеологічної перифрази та розгорнутої метафори на матеріалі корпусів сучасної польської мови, зокрема тих, що фіксують найновіші тексти. Крім того, цікаво з'ясувати, які фразеологізми найчастіше піддаються перетворенням такого типу та які структурно-семантичні ознаки ФО уможливають цей процес.

Л і т е р а т у р а

1. Dziańska-Lenart G. Innowacje frazeologiczne w powojennej felietonistyce polskiej. Poznań : Wyd-wo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, 2004. 152 s.
2. Fabicka J. Tango ortodonto. Warszawa : Wyd-wo W. A. B., 2006. 197 s.
3. Noszczyńska D. Blondynka moralnego niepokoju. Warszawa : Philip Wilson, 2007. 376 s.
4. Noszczyńska D. Hormon nieszczęścia. Warszawa : Philip Wilson, 2008. 336 s.
5. Pajdzińska A. Frazeologizmy jako tworzywo współczesnej poezji. Lublin : Agencja Wydawniczo-Handlowa, 1993. 247 s.
6. Sowa I. 10 minut od centrum. Warszawa : Wyd-wo Autorskie S. C., 2006. 317 s.
7. Sowa I. Cierpkość wiśni. Warszawa : Prószyński i S-ka SA, 2002. 214 s.
8. Sowa I. Herbatniki z jagodami. Warszawa : Prószyński i S-ka SA, 2003. 218 s.

9. Sowa I. Smak świeżych malin. Warszawa : Prószyński i S-ka SA, 2002. 189 s.
10. Sowa I. Zielone jabłuszko. Warszawa : Prószyński i S-ka SA, 2004. 175 s.
11. Stawnicka J. Innowacje frazeologiczne we współczesnych nagłówkach prasowych. *Język a komunikacja 1* : Zbiór referatów z konferencji „Język trzeciego tysiąclecia” / pod red. Grzegorza Szpili. Kraków : Wydawnictwo Tertium, 2000. S. 207–214.
12. Stec D. Bingo. Wrocław : Wydawnictwo Dolnośląskie, 2007. 281 [6] s.
13. Stec D. Kobięca intuicja. Warszawa : Prószyński i S-ka SA, 2005. 203 s.
14. Білоноженко В. М., Гнатюк І. С. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів. Київ : Наук. думка, 1989. 153 с.
15. Вовчок Д. Трансформация фразеологизмов как способ создания экспрессии (на материале газетных текстов). *Проблемы функционирования языка и специфики речевых разновидностей* : Межвуз. сб. науч. трудов. Пермь : Изд-во Перм. ун-та, 1985. С. 114–126.
16. Вьяльцева С. И. Окказиональное использование английских пословиц. *Исследования лексической сочетаемости и фразеологии* : сб. тр. МГПИ им. В. И. Ленина. Москва, 1975. С. 245–270.
17. Ганжа С. А. До питання про трансформацію усталених фразеологізмів в епістолярних текстах українських письменників-класиків. *Культура народів Причорномор'я*. Симферополь, 2004. № 49, Т. 1. С. 222–224.
18. Дерев'яно В. І. Індивідуально-авторські фразеологічні новоутворення у ЗМІ (на матеріалі чеської мови). *Вісник Львів. ун-ту. Серія філологічна*. Львів, 2012. Вип. 56. Ч. 1. С. 204–211.
19. Ере́менко И. Фразеология в системе русского языка и эпистолярном дискурсе : Учеб. пособие. Львов : Изд. центр ЛНУ им. И. Франко, 2009. 165 с.
20. Супрун А. Семантико-стилістичні особливості фразеологічних одиниць : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 — Українська мова, Дніпропетровськ, 1999. 20 с.
21. Хороз Н. Трансформації фразеологізмів у текстах сучасних хорватських газет : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03 — Слов'янські мови. Київ : Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні НАН України, 2008. 18 с.
22. Цимбалюк Т. В. Мова перекладу Миколи Лукаша : фразеологія роману Мігеля де Сервантеса Сааведри «Дон Кіхот» / за ред. Л. Пустовіт. Київ : Довіра, 1996. 238 с.

Словники :

23. Inny słownik języka polskiego PWN : W 2 t. / Pod red. M. Bańki. Warszawa : Wyd-wo Naukowe PWN, 2000.
24. Lebeda R. Wielki słownik frazeologiczny / Pod red. A. Latuska. Kraków : Krakowskie wydawnictwo Naukowe, 2008. 718 s.
25. Skorupka S. Słownik frazeologiczny języka polskiego : W 2 t. Warszawa : Wiedza Powszechna, 1974.
26. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny / Pod red. S. Bąby, J. Liberka. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2001. 1096 s.
27. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego / Pod red. P. Müldnera-Nieckowskiego. Warszawa : Świat Książki, 2004. 1088 s.
28. Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami / Pod red. A. Kłosińskiej, E. Sobol, A. Stankiewicz. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2005. 840 s.

References

1. Dziamska-Lenart, G. (2004), *Innowacje frazeologiczne w powojennej felietonistyce polskiej*, Wyd-wo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, Poznań, 152 s.
2. Fabicka, J. (2006), *Tango ortodonto*, Wyd-wo W. A. B., Warszawa, 197 s.
3. Noszczyńska, D. (2007), *Blondynka moralnego niepokoju*, Philip Wilson, Warszawa, 376 s.
4. Noszczyńska, D. (2008), *Hormon nieszczęścia*, Philip Wilson, Warszawa, 336 s.
5. Pajdzińska, A. (1993), *Frazeologizmy jako tworzywo współczesnej poezji*, Agencja Wydawniczo-Handlowa, Lublin, 247 s.
6. Sowa, I. (2006), *10 minut od centrum*, Wyd-wo Autorskie S. C., Warszawa, 317 s.
7. Sowa, I. (2002), *Cierpkość wiśni*, Prószyński i S-ka SA, Warszawa, 214 s.
8. Sowa, I. (2003), *Herbatniki z jagodami*, Prószyński i S-ka SA, Warszawa, 218 s.
9. Sowa, I. (2002), *Smak świeżych malin*, Prószyński i S-ka SA, Warszawa, 189 s.
10. Sowa, I. (2004), *Zielone jabłuszko*, Prószyński i S-ka SA, Warszawa, 175 s.
11. Stawnicka, J. (2000), „Innowacje frazeologiczne we współczesnych nagłówkach prasowych”, *Język a komunikacja 1* : Zbiór referatów z konferencji „Język trzeciego tysiąclecia” / red. G. Szpila, Wydawnictwo Tertium, Kraków, ss. 207–214.
12. Stec, D. (2007), *Bingo*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław, 281 [6] s.
13. Stec, D. (2005), *Kobięca intuicja*, Prószyński i S-ka SA, Warszawa, 203 s.
14. Bilonozhenko, V. M., Hnatiuk, I. S. (1989), *Functioning and lexicographic development of Ukrainian phraseology [Funktsionuvannya ta leksykohrafichna rozrobka ukrajin's'kykh frazeolohizmiv]*, Naukova dumka, Kyiv, 153 p.
15. Vovchok, D. (1985), “Transformation of phraseological units as a way to create expression (based on newspaper texts)”, *Problems of the functioning of the language and the specifics of speech varieties* : Interuniversity Collection of sci. works [“Transformatsiya frazeologizmiv kak sposob sozdaniya ekspressii (na materiale gazetnykh tekstov)”], *Problemy funktsionirovaniya yazyka i spetsyfiki rechevykh raznovidnostey* : Mezhevuz. sb. nauch. trudov], Publishing house of Perm University, Perm, pp. 114–126.
16. Vyal'tseva, S. I. (1975), “Occasional use of English proverbs”, *Studies of lexical compatibility and phraseology* : Collection of papers [“Okkazional'noye ispol'zovaniye angliyskikh poslovits”, *Issledovaniya leksicheskoy sochetayemosti i frazeologii* : sbornik trudov MGPI im. V. I. Lenina], V. I. Lenin Moscow State Normal University, Moscow, pp. 245–270.
17. Hanzha, S. A. (2004), “On the issue of the transformation of established phraseology in the epistolary texts of Ukrainian classic writers”, *Culture of Black Sea People* [“Do pytannya pro transformatsiyu ustalenykh frazeolohizmiv

v epistolarynykh tekstakh ukrayins'kykh pys'mennykiv-klasykiv", *Kultura narodov Prichernomor'ya*, V. I. Vernadsky Taurida National University, Simferopol, no. 49, vol. 1, pp. 222–224.

18. Derev'yanko, V. I. (2012), "Individual-author phraseological neoplasms in the media (on the material of the Czech language)", *Visnyk of the Lviv University. Series Philology* ["Indyvidual'no-avtors'ki frazeolohichni novoutvorenniya u ZMI (na materialy ches'koyi movy)", *Visnyk L'viv. un-tu. Seriya filolohichna*], Ivan Franko Lviv National University, Lviv, Issue 56, part 1, pp. 204–211.

19. Eremenko, I. (2009), *Phraseology in the system of the Russian language and epistolary discourse* : Textbook [*Frazeologiya v sisteme russkogo yazyka i epistolarnom diskurse* : Ucheb. posobiye], Ivan Franko Lviv National University Publishers, Lviv, 165 p.

20. Suprun, A. (1999), *Semantic and stylistic features of phraseological units* : Author's thesis [*Semantyko-stylistychni osoblyvosti frazeolohichnykh odynyts'* : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 — Ukrayins'ka mova], Oles Honchar Dnepropetrovsk National University, 20 p.

21. Khoroz, N. (2008), *Transformations of phraseology in the texts of modern Croatian newspapers* : author's thesis [*Transformatsiyi frazeolohizmiv u tekstakh suchasnykh khrovats'kykh hazet* : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.03 — Slov'yans'ki movy], Potebnia Institute of Linguistics, NAS of Ukraine, Kyiv, 18 p.

22. Tsymbalyuk, T. V. (1996), *The language of translation by Nikolai Lukash : phraseology of the novel by Miguel de Cervantes Saavedra "Don Quixote"* : monograph [*Mova perekladu Mykolyi Lukasha : frazeolohiya romanu Mihelya de Servantesa Saavedry «Don Kikhot»* : monografia], L. Pustovit (ed.), Kyiv, 238 p.

Dictionaries:

23. Bańka, M. (red.) (2000), *Inny słownik języka polskiego PWN* : W 2 t. Wyd-wo Naukowe PWN, Warszawa.

24. Lebda, R. (2008), *Wielki słownik frazeologiczny*, A. Latusek (red.), Krakowskie wydawnictwo Naukowe, Kraków, 718 s.

25. Skorupka, S. (1974), *Słownik frazeologiczny języka polskiego* : W 2 t. Wiedza Powszechna, Warszawa.

26. Bąba, S. (red.), Liberek, J. (red.) (2001), *Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 1096 s.

27. Müldner-Nieckowski, P. (red.) (2004), *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, Świat Książki, Warszawa, 1088 s.

28. Kłosińska, A. (red.), Sobol, E. (red.), Stankiewicz, A. (red.) (2005), *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przystawami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 840 s.

СТЕФАНЬШИН Юлія Миронова,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри польської філології Львівського національного університету імені Івана Франка; ул. Университетская, 1, Львов, 79000; Украина; тел.: +38-097-2494558; e-mail: yuliia.stefanyshyn@lnu.edu.ua; ORCID: 0000-0001-6114-6247

ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПЕРИФРАЗЫ И РАЗВЕРНУТЫЕ МЕТАФОРЫ В ТЕКСТАХ СОВРЕМЕННОЙ ПОЛЬСКОЙ ПРОЗЫ

Аннотация. Целью статьи является исследование особенностей структуры, семантики и функционирования фразеологических перифраз и развернутых метафор в текстах современной польской художественной прозы. **Объектом** исследования являются фразеологические перифразы и развернутые метафоры как типы фразеологических трансформаций, **предметом** — их структурно-семантические и функционально-прагматические особенности. **Результат** исследования — основательный анализ текстовой реализации 53 фразеологических перифраз и 44 развернутых метафор, выявленных в польской художественной прозе, выяснение механизмов их возникновения, классификация, определение семантических изменений по сравнению с нормативными единицами, определение функций в тексте. Сделан **вывод**, что при перифразировании устойчивых словосочетаний и развертывании фразеологических образов значения исходных ФЕ испытывают влияние разной степени. В случае фразеологической перифразы указание на фразеологизм происходит посредством его структурных элементов, введенных в контекст дистанционно, перефразировано или описательно. Для некоторых фразеологических перифраз характерно смещение смысловых акцентов, сопровождающееся переходом логического ударения с одной семы денотативного значения устойчивого словосочетания на другое. Те перифразы, в которых смещение смысловых акцентов не происходит, сохраняют традиционную для ФЕ очередность и иерархию элементов образной картины. В свою очередь, использование фразеологических метафор обусловлено попыткой как можно точнее передать те элементы смысла языковых знаков, которые невозможно выразить с помощью лексических средств. Они способствуют метафоризации контекста, «эксплуатируя» затертый фразеологический образ с целью высказать какое-то мнение так, как лучше всего будет соответствовать творческому замыслу автора. Преобразования, заключающиеся в реализации элемента фразеологического образа вне ФЕ, обычно никак не модифицируют традиционное значение фразеологизма. В случае континуации образной ситуации ФЕ и коррекции фразеологического образа (или его отдельных элементов) ощутимо влияние на смысловую структуру фразеологизма. **Ценность** результатов исследования — создание классификации фразеологических перифраз и развернутых метафор, способствующих дальнейшему исследованию этих явлений в науке.

Ключевые слова: фразеологизм, фразеологическая норма, фразеологическая трансформация, развернутая метафора, фразеологическая перифраза, фразеологическое значение, контекст.

Yuliia M. STEFANYSHYN,

Ph.D. in Philology, Associate Professor at the Department of Polish Philology, Ivan Franko National University of Lviv; 1, Universytetska st., Lviv, 79000; Ukraine; tel.: +38-097-2494558; e-mail: oksana.lozynska@lnu.edu.ua; ORCID ID: 0000-0001-6114-6247

PHRASEOLOGICAL PERIPHRASES AND EXPANDED METAPHORS IN THE TEXTS OF CONTEMPORARY POLISH PROSE

Summary. The *aim* of the article is to study the features of the structure, semantics and functioning of phraseological paraphrases and expanded metaphors in the texts of modern Polish fiction. The *object* of the study — phraseological periphrases and expanded metaphors as types of phraseological transformations, the *subject* — their structural-semantic and functional-pragmatic features. The *result* of the study is a thorough analysis of the textual implementation of 53 phraseological paraphrases and 44 expanded metaphors identified in Polish fiction, elucidation of the mechanisms of their creation, classification, definition of semantic changes in comparison with normative units, demonstration of functions in the text. It is *concluded* that paraphrasing the idiom and expanding the metaphor have different effects on the meaning of phraseological unit. In the case of phraseological periphrasis, the indication of phraseologism occurs through its structural elements, introduced into the context remotely, paraphrased or descriptively. Some phraseological periphrases are characterized by a shift of semantic accents, accompanied by a transition of logical emphasis from one sense of the denotative meaning of a stable phrase to another. Those periphrases in which the shift of semantic accents does not occur, preserve the traditional sequence and hierarchy of elements of the idiom's internal form. The use of phraseological metaphors is conditioned by an attempt to convey as accurately as possible those language elements that cannot be expressed in traditional way. These transformations help to metaphorize the context, "exploiting" a blurred internal form in order to express an opinion in a way that best fits the author's intent. Transformations that consist in the realization of an element of the internal form outside the phraseological unit usually do not modify the traditional meaning of idiom in any way. In the case of continuity or correction of the situation underlying the internal form of the phraseological unit, the influence on the semantic structure is noticeable. The *practical value* of the research results is the creation of a classification of phraseological periphrases and expanded metaphors that contribute to the further study of these phenomena.

Key words: phraseological unit, phraseological norm, phraseological transformation, expanded metaphor, phraseological periphrasis, phraseological meaning, context.

Статтю отримано 3.09.2021 р.

DOI: 10.18524/2307-4558.2021.36.249731

УДК 811.161.1'221.22:792.028.3:316.423.2:37.017.92:821.161.1 М. Горький

ЧАН ТХИ Суен,

аспирант кафедри загального та славянського мовознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24/26, г. Одеса, 65058, Україна; тел.: +38 067 8950289; e-mail: tranthixuyen12sls@gmail.com; ORCID ID: 0000-0003-0530-2668

НЕВЕРБАЛЬНЫЕ СРЕДСТВА ПЕРЕДАЧИ ДУХОВНОЙ ЭВОЛЮЦИИ ПЕРСОНАЖЕЙ РОМАНА МАКСИМА ГОРЬКОГО «МАТЬ»

Аннотация. *Цель* статьи — выявить и показать средства и пути вербальной передачи невербального поведения, которое свидетельствует о духовной эволюции центральных персонажей романа Максима Горького «Мать»: Пелагеи Ниловны Власовой и её сына Павла. *Объектом* изучения являются языковые единицы, посредством которых передаются отражающие духовную эволюцию персонажей романа мимика, жесты и другое невербальное поведение. *Предмет* исследования — средства и механизмы передачи невербального смысла его языковыми посредниками. *Результатом* анализа стали *выводы* о том, что в романе «Мать» невербальные средства как художественные детали играют важную роль при передаче изменений, которые эволюционно происходят в духовной жизни персонажей, позволяя автору дать ёмкую характеристику героев. Невербальные средства реализуются в тексте с помощью описания ситуаций глаголами, глагольными словосочетаниями, эпитетами, сравнениями, которые дают наглядное представление о художественных образах. Невербальные средства характеризуют каждого персонажа, раскрывают особенности изменения их внутреннего мира, подчёркивают психологическое состояние и характер героев. Портретные и психологические детали невербальных средств показывают нам зрелость в характере Павла Власова — строгий, гордый, стойкий человек, убеждённый в правильности того, что он делает.

Ключевые слова: невербальные средства, жест, мимика, языковой посредник, эпитет, сравнение, описание, Максим Горький, роман «Мать».

Постановка проблемы. Богатый и разнообразный материал, описывающий невербальные средства коммуникации персонажей в художественных текстах, изучен лишь частично. Внимательное прочтение любого художественного текста свидетельствует о том, что невербальный аспект коммуни-